

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

К.П. БОНДАРЧУК,
к.е.н., Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення Міністерства соціальної політики України і НАН України

Регулювання зайнятості сільського населення в зарубіжних країнах

У статті проаналізований досвід економічно розвинених країн щодо шляхів підвищення зайнятості населення сільських територій як орієнтирів для України.

Ключові слова: зайнятість, сільськогосподарське виробництво, підтримка, фінансування, кредити, пільги.

В статье проанализирован опыт экономически развитых стран относительно путей повышения занятости населения сельских территорий как ориентиров для Украины.

Ключевые слова: занятость, сельскохозяйственное производство, поддержка, финансирование, предпринимательство, льготы.

In the article experience of the economically developed countries is analysed in relation to the ways of increase of employment of population of rural territories as reference-points for Ukraine.

Постановка проблеми. Безробіття, невідповідність професійно-кваліфікаційного рівня сучасним вимогам, низький життєвий рівень та бідність значної частини населення сільських територій України актуалізують проблему зайнятості селян. За даними Держстату України, рівень безробіття працездатного сільського населення (за методологією МОП) на кінець 2012 року становив 7,4%. А середньомісячна зарплата працівників сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг хоча зростала і в 2012 році досягла 2104 грн. (що нижче розміру відтворювальної функції – два прожиткових мінімумів), однак постійно відставала від середньомісячної зарплати за видами

економічної діяльності по Україні (за 2012 рік) в 1,6 раза, а від промисловості – у 1,8 раза.

Самоусунення держави від управління перерозподілом державної і колективної власності на селі призвело до значної диференціації сільського населення за рівнями доходів, володіння землею, майном. Нині українські землі практично сконцентровані в невеликій чисельності власників. Надмірна концентрація землі призвела до монополізації аграрного ринку, зниження ефективності землекористування та застосування екстенсивних технологій і застарілих форм організації праці. Менеджери агропідприємств часто не дотримуються вимог законодавства щодо розмірів, термінів виплати зарплати селянам, тому за рівнем середньомісячної зарплати наймані працівники постійно перебувають на останньому місці по економіці України. Конкурентні переваги вітчизняної сільгосппродукції досягаються переважно за рахунок експлуатації землі та дешевої робочої сили. Через низький рівень зарплат в сільському господарстві, заборгованість з її виплати, незадовільну інфраструктуру мешканці сіл, особливо молоді, мігрують в міста, інші країни. Все це призводить до зниження народжуваності, постаріння населення, погіршення якості трудового потенціалу села.

До основних причин низького рівня зайнятості сільського населення України слід віднести: декларативний характер законодавства та незадовільний рівень державної підтримки суб'єктів господарювання; низький ступінь розвитку та монофункціональність аграрного сектора економіки; недостатню конкурентоспроможність сільськогосподарського виробницт-

тва; низький рівень оплати праці, заборгованість з виплати зарплат; негативний вплив посередників та акумуляція ними значних прибутків; диспаритет цін на матеріально-технічні ресурси та аграрну продукцію; недоступність фінансово-кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки; неврегульованість земельних відносин, низька орендна плата за землю; відсутність виваженої цінової політики та ефективних механізмів закупівлі аграрної продукції тощо.

Метою статті є аналіз досвіду економічно розвинених країн щодо сприяння зайнятості населення сільських територій як орієнтирів для можливої адаптації окремих регуляторних інструментів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Проблеми у сфері зайнятості населення сільських територій постійно перебувають в полі зору урядів економічно розвинених країн. Сприяння зайнятості селян у них здійснюється шляхом застосування нормативно-правових, економічних, кредитно-фінансових важелів, що охоплюють ціни, субсидії, податки, кредити, митні платежі, а також держзамовлення, ліцензії, квоти та інші адміністративні методи. Стимулювання зайнятості сільського населення та сільськогосподарського виробництва регулюється як на рівні кодифікованих нормативно-правових актів, так і окремих законодавчих актів.

Наприклад, у Великій Британії Законом «Про сільське господарство» передбачено, що уряд в інтересах сільського господарства зобов'язаний купувати за гарантованими цінами всю вирощену в країні продовольчу продукцію, а для підтримки фермерів наприкінці кожного збутового періоду – виплачувати різницю між ринковою і гарантованою ціною.

У Норвегії в післявоєнні роки актуалізувалася проблема щодо узгодження стратегічних соціальних проблем аграрної політики, що стосувалась сільського населення, яке мешкало на територія з несприятливими природно-кліматичними умовами. Для її розв'язання були визначені основні цілі аграрної політики, з-поміж яких особливе місце належало питанню забезпечення рівня життя зайнятих у сільському господарстві на рівні життя в інших секторах економіки. Такі принципи дотримувалася і Швеція, де уряд гарантував фермерам рівень життя, аналогічний рівню життя міського населення [1, с. 4–5].

У Франції пріоритетні напрями державної підтримки сільського господарства та зайнятості населення на двадцятирічний період визначені в ухвалених ще у 60–80-х роках ХХ ст. законах про сільськогосподарську орієнтацію, метою яких стало задоволення інтересів фермерів шляхом досягнення паритету сільськогосподарських доходів з доходами працівників в інших секторах економіки, зокрема промисловості [1, с. 4–5]. В них передбачалися конкретні заходи для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, закріплення молоді в сільському виробництві, стимулювання розвитку особистих селянських господарств (ОСГ), підвищення рівня життя сільського населення тощо [2, с. 423–424].

До 30-х років ХХ ст. сільське господарство США розвивалося за законами вільного ринку. Але криза 30-х років ХХ ст. потребувала посилення регулюючої ролі держави. Тому в 1933 році був ухвалений закон щодо сільського господарства, який започаткував суттєвий вплив держави на сільськогосподарське виробництво. Після Другої світової війни була запроваджена допомога фермерам, яка дозволила довести прямі державні субсидії сільському господарству до \$28 млрд. на рік, взяти під свій контроль виробництво та збут сільськогосподарської продукції і перетворити США в головного експортера продовольства [3, с. 133–134].

У 80-х роках ХХ ст. сільськогосподарське законодавство було переглянуто у зв'язку зі зміною внутрішньополітичної ситуації, але підхід щодо економічної підтримки сільського господарства не змінився. Законом 1985 року «Про продовольчу безпеку США» було збережено значне субсидування сільського господарства за рахунок бюджетних коштів, запроваджено нові механізми виділення державних субсидій сільському господарству, застави сільгосппродукції під державні кредити, сприяння експорту. Зокрема, фермерам за умови їхньої участі в здійсненні протиерозійних та інших заходів для раціонального використання земельних ділянок надавались державні субсидії. Закон США 1990 року «Про охорону сільського господарства, забезпечення продовольством і торгівлі» передбачав збільшення державних субсидій у сільське господарство через довгострокові інвестиції (у розмірі \$50 тис. на одну ферму). Рівень субсидій знижувався, якщо на площі, законсервованій під певну культуру, відводилося для виробництва іншої культури більш як 15% площі. Відповідно до положень Закону США 1996 року «Про вдосконалення і реформування сільського господарства» право на одержання державних інвестицій мало будь-яке господарство, що уклало з державою контракт на виробництво сільськогосподарської продукції протягом 1996–2002 років і взяло на себе зобов'язання дотримуватися всіх вимог щодо охорони сільськогосподарських ресурсів та їхнього раціонального використання. Закон скасував попередній механізм адміністративного регулювання посівних площ під окремими культурами і запровадив новий, за яким загальна сума державних інвестицій у сільськогосподарське виробництво спочатку розподілялась за окремими культурами, а потім – між усіма фермерами, які брали участь у виробництві кожної культури. За фермерами залишено право засівати 100% законсервованих земель будь-якими культурами (крім фруктів і овочів) без втрати державних дотацій [4, с. 16–19]. Водночас було запроваджено програми відшкодування фермерам втрат від стихійного лиха, відшкодування позик, збереження земель та ін.

З метою підвищення рівня зайнятості селян уряди країн ОЕСР постійно збільшували сукупний обсяг підтримки сільського господарств, зокрема: у 2001 році – 258 млрд. євро, у 2003 році – 311 млрд. євро, з якої вагома частина припадала на країни ЄС (40,3%) і США (21,2%) [5, с. 84].

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Рівень державних субсидій сільському господарстві за моделлю ЕПС (еквівалент продуктивних субвенцій у відсотках до вартості аграрної продукції) в 2004 році становив у Швейцарії 73%, Норвегії – 70%, Ісландії – 69%, Японії – 63%, Республіці Корея – 59%, країнах ЄС – 45%, Туреччині – 39%, США – 22%, Росії – майже 9% [6, с. 47].

У США, Канаді та Японії для підвищення рівня зайнятості сільського населення застосовують переважно фінансово-кредитну підтримку фермерських господарств. Наприклад, у США фермерам-початківцям пропонується кілька варіантів допомоги: кредитні програми, фінансова програма стимулювання збереження земель. Низка законодавчих актів регулює питання щодо оподаткування сільськогосподарських угідь, компенсаційних виплат, ринкових квот, ціноутворення.

В Євросоюзі (після розширення) актуалізувалися проблеми щодо зайнятості сільського населення, розвитку сільських територій та дотримання європейських стандартів життя селян в усіх 27 країнах (з майже 500 млн. мешканцями). Слід нагадати, що орна територія ЄС становить майже 185 млн. га, сільська зона покриває 90% території Європи. Середній розмір сільськогосподарських угідь становить 18 га, а середня врожайність – 4,7 т/га. При цьому екологічне сільське господарство займає 3,7% орної території ЄС. Собівартість одного гектара орної площі по країнах ЄС неоднакова. Наприклад, в Австрії – 10 тис. євро, Румунії – 2000 євро, Польщі – 5000 євро. Субсидії та пряма грошова допомога в 2008 році становила 43,3 млрд. євро (або 37% бюджету ЄС), з яких Франції було виділено 10 млрд. євро, Італії – 5,4 млрд., Німеччині – 6,6 млрд. євро. В 2009 році виділена ЄС сума для субсидіювання сільського господарства досягла 71 млрд. євро. Оскільки частина цих коштів використовувалась не за призначенням, Єврокомісія вимагала повернення 214,6 млн. євро [7].

Розвиток аграрного сектору та забезпечення зайнятості сільського населення в країнах Євросоюзу здійснюється як через Спільну аграрну політику (САП) шляхом реалізації різних форм державної фінансової підтримки (субсидування, особливо експорту, сприятливих митних тарифів, допомоги фермерам, низьких кредитних ставок тощо), так і через фінансування структурними фондами, вагома частина коштів яких виділяється на субсидії та пільги фермерам. Такі фонди, як Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Європейський сільськогосподарський регулятивний та гарантійний фонд, Фонд гуртування, слугують основними фінансовими інструментами структурної політики, спрямованої на зниження відмінностей у розвитку між різними регіонами, країнами Євросоюзу з метою досягнення економічної та соціальної згуртованості, зайнятості населення. Прогнозується, що до кінця 2013 року фінансування структурними фондами зросте з 59,7 млрд. євро у 2007 році до 76,8 млрд. євро у 2013 році, або в 1,3 раза [8, с. 60–71].

За останній рік Євросоюз виплатив фермерам субсидій на суму 43 млрд. євро [9], тобто величезні суми. Тому міністри

сільського господарства країн Євросоюзу намагаються скасувати більшість субсидій. На їхню думку, розмір дотацій має залежати не стільки від кількісних показників (розміру оброблюваної землі, кількості голів худоби тощо), скільки від якості виробленої продукції. При цьому субсидії мають скорочуватися на 25% у випадку, якщо фермерські господарства порушують екологічні норми, правила утримання тварин, стандарти якості при виробництві продуктів харчування і законодавство з охорони праці. Тобто основною умовою одержання сільськогосподарських субсидій є дотримання високих стандартів якості та екологічності виробництва.

На сьогодні проблеми зайнятості сільського населення в країнах Євросоюзу розв'язуються не лише в межах САП, а й шляхом реалізації регіональної політики. Регіональна політика ЄС формується як окрема сфера і посідає друге місце в бюджеті ЄС після САП. Вона передбачає як створення сприятливих умов як для сталого розвитку сільських територій у різних регіонах, так і зростання зайнятості населення і їхніх доходів. Для цього Комісія ЄС визначила пріоритетні напрями щодо надання допомоги сільським територіям, які охоплюють: первинні сектори економіки (сільське, лісове та рибне господарства); малий та середній бізнес; зелений туризм; охорону природного середовища; освіту. З метою забезпечення адресності та прозорості фінансування програм зайнятості населення та регіональної політики індикатори, за допомогою яких визначаються структурно слабкі об'єкти бюджетної підтримки, деталізовані й до них віднесені регіони:

- з рівнем ВВП на душу населення нижче середнього рівня, досягнутого в ЄС;
- в яких не менше 20% населення зайнято в депресивних галузях економіки;
- з більшою часткою населення зайнятого у сільському господарстві, ніж в інших регіонах країнах ЄС;
- з високим рівнем безробіття, який не менш ніж на 20% вище середнього показника в країні;
- де спостерігається стійке негативне сальдо трудової міграції економічно активного населення протягом тривалого періоду.

Пріоритети у сфері зайнятості та координації політики у країнах ЄС встановлюються Європейською стратегією зайнятості (ЄСЗ). ЄСЗ відображена в розділі «Зайнятість» Амстердамського договору, де зростання зайнятості визнано одним з пріоритетних завдань Євросоюзу. Відповідно до договорів країни ЄС зобов'язані співпрацювати над розробленням узгодженої стратегії зайнятості та сприяти формуванню кваліфікованої, мобільної робочої сили і такого ринку праці, який оперативнo пристосовуватиметься до структурних змін. В Амстердамському договорі визначено принцип «головного потоку», за яким при розробленні інших політик ЄС береться до уваги їхній вплив на зайнятість, особливо сільського населення.

Враховуючи зміни соціально-економічної ситуації, питання стосовно розвитку ЄСЗ розглядалися на Кардіфському саміті (1998), Кельнському (1999), Лісабонському (2000),

Стокгольмському (2000) і Барселонському самітах (2002). У Лісабоні була розроблена так звана Лісабонська стратегія, за якою до 2010 року зайнятість економічно активного населення в ЄС мала досягти 70% [10]. Основними напрямками регулювання зайнятості були визнані: стимулювання зростання зайнятості шляхом збільшення кількості робочих місць; професійна підготовка й перепідготовка робочої сили; сприяння найманню робочої сили; соціальне страхування безробіття. Однак економічна криза не дозволила в повній мірі їх реалізувати.

Підвищенню рівня зайнятості сільського населення в країнах Євросоюзу сприяють цільові програми допомоги фермерам та підприємцям, що фінансуються державою, зокрема: навчання новим технологіям аграрного виробництва та ведення бізнесу; допомога молодим фермерам-початківцям; допомога фермерам старшого віку раніше вийти на пенсію; надання дорадчих послуг; інвестиції в аграрне виробництво; оновлення основних засобів і обладнання; допомога фермерам у дотриманні стандартів ЄС щодо захисту довкілля, догляду за тваринами; допомога у створенні переробних потужностей на аграрних підприємствах; допомога у сфері маркетингу аграрної продукції; підвищенні якості продукції; підтримки фермерів у гірських районах та на інших проблемних територіях; відновлення аграрного та лісового потенціалу на пошкоджених територіях; поліпшення умов утримання тварин; відродження сіл та сільської інфраструктури; заохочення туризму; покращення доступу сільського населення до базових послуг; заходи з охорони довкілля; засадження нових посадок лісу; заходи щодо вдосконалення менеджменту лісового господарства тощо.

Зокрема, в межах ініціатив ЄС реалізовувалися програми «Інтеррег», «Зайнятість», «Лідер II», «Адаптація», «Малий і середній бізнес», «Урбанізація», «Конверсія», «Регіт II», «Мир» тощо. Більшість з них спрямована на диверсифікацію економіки сільських територій шляхом створення робочих місць, інвестування у виробничі комплекси, соціальну та інженерну інфраструктуру, підтримку малих і середніх підприємств, наукові дослідження, зелений туризм і навчання. На здійснення всіх ініціатив витрачено майже 9% бюджету структурних фондів [11, с. 132–133].

Повчальним є досвід щодо фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарського виробництва через різні форми пільгових кредитів, сприяючи зайнятості населення. Наприклад, у Бельгії поширена практика надання пільгових кредитів на термін до 25 років, при цьому гарантом виступає держава.

У Німеччині основними кредиторами та розпорядниками коштів аграрного сектору економіки є: Союз німецьких народних банків і банків товариств «Райффайзен», до складу якого входять 1470 кредитних товариств, що об'єднують фермерів та інших підприємців, зайнятих у сільському господарстві; система німецьких ощадних кас; Сільськогосподарський рентний банк у Франкфурті; Німецький іпотечний банк у Бонні; Кредитний інститут відновлення у Франкфурті;

приватні іпотечні банки. Для фермерів, які брали участь у програмі інвестиційного стимулювання або Загальній програмі аграрних кредитів, пільгове кредитування здійснювалося за відсотковою ставкою 1% річних або шляхом зниження відсотка вже існуючих кредитів на 4–7%.

Сільськогосподарський рентний банк у Франкфурті-на-Майні пропонує фермерам пільгове кредитування за спеціальними програмами: «Сільське господарство», «Молоді фермери». Зокрема, для молодих фермерів позики видаються у віці до 40 років за наявності п'ятирічного стажу роботи в сільському господарстві. Інвестиції в молочне скотарство надаються на утримання корів (до 120 голів), на відгодівлю свиней (до 1700 свиномісць) та птиці (до 50 тис. курей-несучок). Позики за програмою «Оновлення села» спрямовані для збереження типового сільського ландшафту шляхом консервації, ремонту та перебудови сільськогосподарських споруд у зв'язку зі зміною їх використання. Право на отримання кредитів за цією програмою мають фізичні та юридичні особи, товариства та організації, а також групи, які об'єдналися для цієї мети. Різницю у пільговому кредитуванні рентний банк покриває із поточних прибутків. На фінансування позик витрачається п'ята частина загального обсягу середньо- та довгострокових кредитів рентного банку [12].

Вагому роль у сільському господарстві та зайнятості селян Нідерландів відіграє Рабобанк, який є другим за розміром у країні, що створений як кооператив для обслуговування кооперативної сільськогосподарської системи країни і забезпечує майже 90% банківського фінансування та кредитування сільськогосподарського виробництва. Умови надання позик встановлюються після аналізу діяльності кожного підприємства та переговорів банкіра з тим, хто бере кредит. Відсоткова ставка варіюється і може бути змінена за період дії позики. Однак за всіх умов кредит є пільговим, бо банк підпадає під законодавство про кооперативи, що передбачає пільгове оподаткування та контролюється спілкою кооперативів [13, с. 33].

Головну роль у системі сільськогосподарського кредиту в Франції відіграє «Кредит агриколь». За останні роки до системи пільгового кредитування були підключені й інші фінансові інститути. Механізм дії пільгових кредитів у сільському господарстві ґрунтується на принципі боніфікації, тобто державного погашення банку різниці між договірною відсотковою ставкою і ставкою пільгової позички, яка була надана фермеру. Порядок розрахунку боніфікації на базі договірної відсоткової ставки запроваджений шляхом реформування системи пільгового кредитування [14].

Таким чином, суттєва фінансова підтримка, субсидії, різноманітні пільгові системи кредитування сільськогосподарського виробництва в економічно розвинених країнах сприяють підвищенню рівня зайнятості сільського населення.

У цьому зв'язку варто зауважити, що ситуація з фінансовою підтримкою та кредитуванням більшості суб'єктів сільського господарювання в Україні надто складна, бо, на-

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

приклад, кредити можна одержати на невеликий термін і під високі відсотки (до 30%).

Однак, незважаючи на політику протекціонізму сільськогосподарників, безпрецедентну митно-тарифну захищеність внутрішнього аграрного ринку від зовнішніх конкурентів, експортні субсидії, пільгове кредитування, у сільському господарстві відбувається скорочення зайнятості. Починаючи з 90-х років ХХ ст. у країнах ЄС-15 темпи скорочення зайнятості сповільнилися: з 4,0% у 2000 році до 2,8% у 2009 році, тобто в 1,4 раза, а в ЄС-27 цей показник у середньому зменшився з 7,1 до 4,7%, або в 1,5 раза. Найбільше скорочення зайнятих у сільському господарстві спостерігалось в Румунії, Греції, Ірландії та Болгарії, де станом на 2009 рік цей індикатор перевищував середні його значення в ЄС-27 удвічі і більше разів [8, с. 60–71].

Останніми роками САП країн Євросоюзу спрямовується на багатофункціональний розвиток та диверсифікацію сільської економіки шляхом розширення несільськогосподарських видів діяльності, реорганізації обслуговуючих галузей, розвитку лісового господарства, рибальства, модернізації систем освіти, охорони здоров'я, культури тощо. Диверсифікація економіки застосовується для: зниження ризиків, освоєння нових виробництв, збільшення виручки підприємства, розширення номенклатури продукції, забезпечення стабільності результатів та уникнення коливань в одержанні прибутку. Диверсифікація сільської економіки пов'язана як із урізноманітненням сільськогосподарського виробництва, так і з розширенням сфери несільськогосподарської діяльності на селі, що використовує надлишкові ресурси, є мультиплікатором нових робочих місць і можливостей одержання доходів, сприяючи розвитку сільських територій. Міжнародний досвід свідчить, що диверсифікація знижує залежність селян від доходів саме на сільськогосподарську продукцію, які постійно змінюються й визначаються врожайністю, попитом на продукцію, цінами та інфляцією.

Завдяки диверсифікації сільської економіки суттєво підвищується рівень зайнятості населення та їхніх доходів, забезпечуючи як соціальний, так і економічний ефект. Соціальний ефект полягає в розширенні можливостей використання людського капіталу сільського населення, розвитку підприємницьких здібностей тощо, а економічний – у створенні додаткових робочих місць, розширенні сфери зайнятості, підвищенні доходів селян.

Досвід зарубіжних країн показав, що зниження рівня бідності населення сільських територій найчастіше відбувається завдячуючи розвитку несільськогосподарської зайнятості. Зокрема, питома вага фермерських господарств, де переважає доходи від несільськогосподарських видів діяльності, становила в ЄС у середньому 27%, у групі десяти країн Центральної Східної Європи, які приєдналися останніми, – 32,3%, у Словенії – 78,9%, Естонії – 44,3, Чехії – 44 і Словаччині – 43,0%. У 70-х роках ХХ ст. у Франції, Швейцарії набув широкого поширення сільський зелений туризм [15].

Висновки

Досвід економічно розвинених країн показав, що в умовах ринкової економіки ефективність сільськогосподарського виробництва і зайнятості сільського населення значною мірою залежить від ступеня державної підтримки. Регулювання зайнятості сільського населення в них здійснюється державою шляхом застосування нормативно-правових, економічних, фінансово-кредитних важелів, державних замовлень, ліцензій, квот тощо. Низка законодавчих актів регулює питання щодо оподаткування сільськогосподарських угідь, компенсаційних виплат, ринкових квот, ціноутворення, субсидій, кредитів, митних платежів.

У країнах Євросоюзу регулювання сільськогосподарського виробництва та зайнятості населення здійснюється через механізми Спільної аграрної політики, Європейської стратегії зайнятості, що мають наднаціональний характер і постійно вдосконалюються. Розвиток аграрного сектору та підвищення рівня зайнятості сільського населення забезпечується через різні форми державної фінансової підтримки (субсидування, особливо експорту, сприятливих митних тарифів, допомоги фермерам), пільгову систему кредитування, а також цільові програми допомоги фермерам та підприємцям. Останніми роками державна політика спрямовується на багатофункціональний розвиток та диверсифікацію сільської економіки.

Для підвищення рівня зайнятості сільського населення в Україні, за умов функціонування різних форм власності на землю, майно, держава повинна більш активно регулювати процеси, пов'язані із сільськогосподарським виробництвом та зайнятістю сільського населення шляхом розроблення й ефективної реалізації комплексу нормативно-правових, організаційно-адміністративних, фінансових, кредитних, податкових, цінних заходів. Основні напрями державної політики (адаптуючи окремі напрацювання економічно розвинених країн) мають спрямовуватися на:

- вдосконалення законодавчої, нормативно-правової бази у сфері зайнятості, доходів, цін, тарифів, оподаткування, а також земельних, соціально-трудових трудових відносин, посилення контролю за дотриманням норм трудового законодавства;
- визначення та реалізацію пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського виробництва;
- формування багатофункціональної сільської економіки шляхом розвитку різних видів сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності;
- створення системи кооперативів (виробничих, постачально-збутових, споживчих, кредитних, страхових, оптової та роздрібно-торгівлі), відродженню та розвитку народних промислів та ремесел тощо;
- створення умов для розвитку самозайнятості сільського населення та малого підприємництва, зокрема молодіжного;
- розроблення та практичну реалізацію механізмів надання державної фінансової підтримки, дотацій субсидій суб'єктам господарювання (фермерам, підприємцям, осо-

бливо молодим) на створення нових робочих місць, працевлаштування сільського населення;

– поліпшення інформаційно-консультаційного обслуговування сільського населення;

– покращення умов праці та зайнятості на селі;

– сприяння розвитку регіонів, особливо депресивних;

– розроблення та ухвалення державних цільових програм щодо підвищення рівня зайнятості сільського населення та розвитку сільських територій.

Список використаних джерел

1. Юрчишин В.В. Концептуальні засади розробки проекту Закону України «Про сільське господарство України» / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 1996. – №10–11. – С. 3–8.

2. Ключин Б.Д. Основные черты аграрного права зарубежных стран // Аграрное право: учебник для вузов / Под ред. Г.Е. Быстрова и. М.И. Козыря [2-е изд., испр. и доп.] – М.: Юристъ, 1998. – С. 420–444.

3. Б. Гойчук О.І. Агропродовольча стратегія США / Гойчук О.І. // Економіка АПК. – 2003. – №4. – С. 133–137.

4. Коробейников М. Зарубежный опыт финансирования аграрного сектора и возможности его использования в России / Коробейников М. // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2002. – №3. – С. 19–23.

5. Назаренко В.И. Государственное регулирование сельского хозяйства в странах с развитой рыночной экономикой / В.И. Назаренко, А.Г. Папцов – М.: ВНИИ-ТЭИагропром, 2004. – 84 с.

6. Вегеря С.М. Зарубіжний досвід функціонування механізму регулювання АПК / С.М. Вегеря // Держава та регіони. – 2008. – №3. – С. 47.

7. Европейське сільське господарство у 2010 році [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.rri.ro/arh-art>. (2010–01–29)

8. Могильний О.М. Регулювання ринку праці та зайнятості сільського населення / Ринок праці та зайнятість населення: проблеми теорії та виклики практики: кол. моногр. / Ред.-координатор М.В. Туленков. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 363 с.

9. ЕС отменит субсидии фермерам [Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://www.foodsmarket.info/news/content.php?id_news=85&id_groups=2

10. Европейська стратегія зайнятості [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

11. Луцишин П.В., Федонюк С.В. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку: Монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004.

12. Вантух В.П. Формування системи державної підтримки фермерства в зарубіжних країнах / В.П. Вантух // Економіка АПК. – 2005. – №12. – С. 123–128.

13. Аграрний сектор Нідерландов (дайджест) // Економіка сільського господарства Росії. – 1999. – №2. – С. 33.

14. Непочатенко О.А. Кредитне забезпечення сільського господарства в розвинених країнах Європи [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://intkonf.org/nepochatenko-oa-kreditne-zabezpechennya-silskogo-gospodarstva-v-rozvinenih-krayinah-evropi/>

15. Несільське господарство та зайнятість в сільській місцевості України. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ler.kiev.ua>

УДК: УДК [005.95/.96:338.45:663/665]:005.2

І.М. ДАШКО,

викладач кафедри обліку та менеджменту, Криворізький факультет Запорізького національного університету

Комплексна оцінка ефективної мотивації персоналу при соціально-економічному механізмі управління трудовим потенціалом підприємств харчової промисловості

У статті досліджено та обґрунтовано комплексну оцінку ефективної мотивації персоналу при соціально-економічному механізмі управління трудовим потенціалом підприємств харчової промисловості. Визначено засади формування системи мотивації соціально-економічного механізму управління трудовим потенціалом підприємств харчової промисловості. Запропоновано систему показників комплексної оцінки ефективної мотивації персоналу при соціально-економічному механізмі управління трудовим потенціалом підприємств харчової промисловості.

Ключові слова: персонал, трудовий потенціал підприємства, трудові ресурси, мотивація, плинність кадрів, оплата праці, трудові витрати.

В статье исследована и обоснована комплексная оценка эффективной мотивации персонала при социально-экономическом механизме управления трудовым потенциалом предприятий пищевой промышленности. Определены основы формирования системы мотивации социально-экономического механизма управления трудовым потенциалом предприятий пищевой промышленности. Предложена система показателей комплексной